

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 1

Серія
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ
1894–1907

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2002

ББК 63.3 (4 УКР)
Г 91

*Видано за підтримки Президента України
на замовлення Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
за Національною програмою випуску
суспільно необхідних видань*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Редколегія тому 1:

Павло СОХАНЬ (головний редактор, д-р іст. наук, професор, чл.-кор. НАН України)

Ігор ГИРИЧ (відповідальний секретар, канд. іст. наук)

Ольга ТОДІЙЧУК (канд. іст. наук)

Пояснення слів, мовна редакція текстів М.Грушевського – Олександр РИБАЛКО

Переклад з російської статей зі збірника

«Освобождение России и украинский вопрос» – Іван СВАРНИК

Переклад висловів з латинської, грецької,

польської, німецької, французької – Мирослав ТРОФИМУК

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-224-4 (т.1)

© Інститут української археології
та джерелознавства імені М.С.Грушевського
НАН України, 2002
© Видавництво «Світ», дизайн
та художнє оформлення, 2002

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ*

А

Абдикація — зречення
Абсолювувати — закінчити, відбутися
Абстиненція — повстримливість, утримання (*від чого*)
Адепт — прихильник, послідовник
Академік — студент
Академія — урочисте засідання
Анальфabet — неписьменний
Антецеденси — попередні події, обставини
Апотегма — влучний вислів
Артист — мистець, майстер
Артистичний — мистецький, художній
Асекурація — страхування
Аспірація — прагнення
Атракційна сила — привабливість
Афект — симпатія; почуття, любов

Б

Безличний — безсоромний
Безпроволічний — негайний, незабарний
Бесідник — промовець
Безхосенний — некорисний
Богослов — студент богословського факультету
Бороздити — перешкоджати
Борше — швидше, скорше
Бурса — гуртожиток для шкільної молоді

В

Вакації — канікули
Варстат — майстерня
Ввізвати — закликати, запросити
Веgetувати — животіти
Видавництво — видання
Виділ — правління; факультет
Виділова школа — початкова школа
Виїмковий — винятковий; надзвичайний
Виїмок — виняток; фрагмент, уривок
Виказ — перелік, список
Виклади — лекції
Вимівка — відмова
Винародовлення — денационалізація
Виносити — становити, дорівнювати
Вплив — наслідок
Вислід — результат, наслідок
Вистава — виставка
Виступити (*з чогось*) — вийти
Витичувати — намічати
Відбирати — одержувати
Відвічальність — відповідальність
Віддавати — передавати, відтворювати
Відмовляти — заперечувати
Відпадки — відходи
Відпис — копія
Відпоручник — представник
Відправа — відповідь; відсіч
Відтворення — відкриття
Вікт — столування
Вітчизна — вітчизна
Вкладка — внесок
Властитель — власник
Внесення — пропозиція

*Тут пояснено тільки ті уживані автором слова, значення яких може бути незрозумілим сучасному читачеві.

Впливати — надходити (*про кошти і т.ін.*)

Все — завжди

Г

Габлітація — колоквиум і пробна лекція на здобуття звання доцента або професора в університеті

Гаранція — гарантія

Глядати — шукати

Головство — головування

Гонори — почесні

Гоноровий — почесний

Горожанин — громадянин

Горожанство — громадянство

Горожанський — громадянський

Господарка — господарство

Граничний — прикордонний

Д

Дати — дані

Даток — пожертва, внесок

Двірець — вокзал

Дезидерат — побажання; вимога

Деклінація — відмінювання (частин мови), відміна

Десигнувати — призначати

Десяткування — масове винищування

Дефінітивно — остаточно

Діурни — поденщина

Дневник — щоденна газета

Довг — борг

Докладний — точний

Доперва — тільки-но

Дотинок — докір, дошкульне слово

Е

Евентуально — можливо

Екзекутивний — виконавчий

Екзистенція *мінімум* — прожитковий мінімум

Елюкубрація — бездарна писанина

Ендосмоза — просякання густішої рідини в менш щільну через перетинку

Ентузіазмуватися — захоплюватися

Енунціація — офіційна заява, декларація

Есенціональний — істотний

Етат — штат

Ж

Жертва — пожертвування

З

Забуток — пам'ятка

Завізвання — запрошення

Завізувати — запросити

Зав'язання — заснування

Зав'язувати — засновувати, закладати

Задля — через, внаслідок

Заєдно — постійно

Зазив — заклик

Закупно — закупівля

Запевняти — забезпечувати, гарантувати

Заповідати — обіцяти; оголошувати

Запрятувати — морочити

Запрятування — заморочування

Заряд: в заряді — під управлінням, адмініструванням

Заряджувати — розпоряджатися, порядкувати

Застановляться — замислюються

Заступати — представляти

Заступник — представник

Заступництво — представництво

Заховання — збереження

Заховувати — зберігати

Зверхній — зовнішній

Звільна — повільно

Звірята — тварини

Зворот — повернення, заміщення

Згляд — погляд; міркування

Зглядно — або ж

Згори — заздалегідь, наперед

Здвиг — скупчення

Здецидуватися — зважитися (*на що*)
Зискати — добитися; здобути, виграти
Зіставляти — залишати
Змагання — боротьба; прагнення
Змагати (*до чого*) — прагнути (*чого*),
 прямувати (*до чого*)
Знесення — скасування, обмеження
Зреванжуватись — відповісти, відплатити тим самим; взяти реванш
Зревольтований — збунтований
Зревольтуватися — збунтуватися

I

Ілюзоричний — ілюзорний
Іменування — призначення, настановлення
Іменувати — призначати, настановляти
Інавгурація — урочисте відкриття
Інгеренція — втручання
Іно (йно) — тільки, лише
Інтерпеляція — парламентський запит

K

Кар'єрович — кар'єрист
Касарня — казарма
Квалітативний — якісний
Квантитативний — кількісний
Квестіонар — анкета
Клятва — клятьба
Комплікація — ускладнення
Комунікат — повідомлення
Конвентикль — зібрання
Конвенціональний — традиційний, загально визнаний
Конвікт — гуртожиток
Консеквенція — наслідок; послідовність
Консумційний — споживчий
Конференція — нарада, засідання
Концесія — поступка
Конципієнт — стажист
Кон'югація — дієвідміювання
Корчі — кущі

Котерія — угруповання, партія
Креовання — створення
Креовати — створювати
Купно — купівля, купування
Курзор — посильний, кур'єр

Л

Легат — відказане (заповідане) майно
Легатор — заповідач
Лекція — урок
Летарг — сплячка
Литвин — литовець
Ліста — список
Локаль — приміщення
Льокай — лакей

M

Маєток — майно; грошовий достаток
Матадор — велика персона (*іронічно*)
Матура: зложити матуру — скласти іспит на атестат зрілості
Матурист — абітурієнт, випускник середньої школи
Мериторичний — істотний
Міродайний — авторитетний, компетентний
Місто — місце
Містосекретар — заступник секретаря
Можний — заможний
Морд — вбивство, вигублення
Мосяжник — майстер художніх виробів з мосяжу (латуні)
Мосяжництво — виготовлення художніх виробів з мосяжу

H

Наборзі — наспіх
Навідворот — навпаки
Наглити — прискорювати, підганяти
Надробляти — надуживати
Най — хай
Наклад — затрата; кошт (видання)

Накладчик — особа, що фінансувала друк видання
Наколи — коли, якщо
Напімнення — нагадування
Наразі — поки що
Наручний — придатний, підхожий
Наручник — браслет
Насущник — хліб насущний
Нахід — навала
Негація — заперечення
Незадовго — незабаром
Незасібний — незаможний, без засобів до життя
Незбитий — неспростовний
Незлий — непоганий
Неконсеквенція — непослідовність
Ненаручний — непридатний, непідхожий
Нетикальність — недоторканність
Нім — перш ніж
Новинка — інформаційна замітка в часописі
Нотаблі — знатні люди
Нотка — примітка
Ноторичний — загальновідомий
Ноша — одяг

О

Обер-прокуратор — обер-прокурор
Обрабований — пограбований
Обради — дебати
Образ — картина
Обсада — склад, колектив
Обсадження — заміщення
Обсервація — спостереження; оглядання
Овоч — плід
Огірчений — засмучений
Огниво — ланка
Одинокий — єдиний
Одність — єдність
Одушевлений — надихнутий

Одушевлення — запал, захват
Оказійний — принагідний
Октройований — дарований
Опал — опалення
Опінія — думка, погляд
Опуст — знижка
Організм-реконвалесцент — організм, що одужує
Оречення — висновок
Орікати — ухвалювати
Осада — поселення, селище
Оснóвний — ґрунтовний
Останки — залишки, лишки
Отворений — відкритий
Отворення — відкриття
Отворити — відкрити
Отягатися — зволікати, баритися; вагатися
Офіцина — флігель

П

Падолист — листопад
Пароль — лозунг
Партизан — прихильник
Переочити — недобачити, прогледіти
Перечислитися — прорахуватися
Пертрактації — переговори
Перфідія — лукавство, лицемірство
Пиняво — повільно, неквапливо
Підсоння — клімат
Побирати — одержувати
Побут — перебування
Повновасть — повноваження
Позискання — здобуття
Позискувати — здобувати
Позір — погляд
Позорище — видовище; сцена
Положництво — акушерство
Полудневий — південний
Помічення — спостереження
Помічний — допоміжний
Поперти — підтримати

Попертя — підтримка
Пописуватися — показувати себе
Попівство — приходство
Попри — крім
Посілість — земельне володіння, маєток
Посол — депутат
Посольство — депутатство
Поступ — прогрес
Поступати — просуватися, прогресувати
Поступовець — прогресист
Поступовий — прогресивний
Поступування — поступ; дія; поведінка
Похоп — потяг, порив; спокушання
Похорон — поховання (археологічний термін)
Правітчина — прабатьківщина
Праводавство — законодавство
Превенційний — попередній
Прелегент — лектор
Преміса — засновок
Пресія — тиск
Прецінь — адже; проте, однак; зате
Привернення — повернення, відновлення
Примилюватися — запобігати (*перед ким*), підлещуватися
Принаглити — прискорити
Припадковий — випадковий
Припадок — випадок
Приряд — знаряддя
Притик — закид
Причинок — стаття з додатковими матеріалами до якогось питання
Проволікати — зволікати, гаятися
Проволока — затримка, зволікання
Противний — незгідний
Противно — навпаки
Протягання — зволікання
Професор — викладач (гімназії і т.ін.)
Прятання — прибирання

Р

Ревізований — переглянутий
Ревізія — обшук, трус
Регулямін — розпорядок, регламент
Релятивно — відносно
Ремунерація — винагородження
Реставраційний — ресторанный
Рестрикції — обмеження
Ретязь — ланцюг
Рефлектувати — претендувати, розраховувати (*на що*)
Речевий: речева дискусія — предметна дискусія
Річник — рік видання (часопису)
Робітня — майстерня
Розвага — розважливність
Розв'язання — закриття, розпуск
Розмірно — порівняно, відносно
Розписати — оголосити
Розписання — оголошення
Розправа — розвідка, наукове дослідження
Розрухи — заворушення
Розщибатися — перейматися (*чим*), хвилюватися (*про що*)
Русин — українець
Руський — український
Русина — руська, тобто українська, мова
Ряд — правління, влада

С

Сецесія — відхід, відокремлення
Скала — масштаб
Скарб — державна скарбниця
Скрипт — рукопис
Скрупули — докори сумління
Скупити — скупити, об'єднати
Слідно — видно, помітно
Співдіання — співдія, співпраця
Споводувати — спричинити
Справоздання — звіт

Становище — позиція; точка зору
Стан посідання — сфера впливу
Старинності — старожитності
Стіснати — обмежувати
Стоварищення — об'єднання, спілка
Сторона — сторінка (книжки, часопису)
Сторонництво — партія
Студія — дослідження; етюд
Субвенція — дотація
Субскрибувати — передплачувати
Суд — судження
Суміш — впереміш
Суплент — заступник викладача
Суплентура — заступництво викладача
Суспільність — громадськість; суспільство
Суходіл — материк

Т

Терно — трійка, тріо
Тісний — обмежений
Точка — пункт, момент; номер (програми і т.ін.)
Трактат — договір

У

Уїзд — повіт
Упадок — падіння
Упімнутися — нагадати, домагаючись чогось; потурбуватися
Уряд — державна установа; правління;
з уряду — за посадою
Урядник — урядовець

Урядовий — службовий; офіційний
Уставити — установити
Уступ — абзац
Утраквізація — запровадження двомовності
Утраквістичний — двомовний

Ф

Фана — прапор
Фенік — феніг; дрібна монета, гріш
Форса — зусилля
Фреквенція — відвідування; відвідуваність
Фронт — фасад
Фушерка — халтура

Х

Характер: у характері — як, у ролі
Хосенний — корисний
Хосенність — корисність
Хрест — хрещення

Ц

Цвітень — квітень
Цивіль — цивільна особа
Цло — мито

Ч

Чей — може, може-таки
Чинш — квартирна плата
Числити — розраховувати (*на що*)

Ш

Шина — рейка
Штука — мистецтво

ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ.....	5
ВІД ВИДАВНИЦТВА	12
<i>Павло Сохань</i> . ТВОРЧА СПАДЩИНА М.С.ГРУШЕВСЬКОГО І СУЧАСНІСТЬ	14
<i>Ігор Гирич</i> . ПОЛІТИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	47
Розділ I. ІСТОРИОСОФСЬКІ СТАТТІ	63
Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р.	65
Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства	75
Спірні питання староруської етнографії	83
Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студиях Східної Європи	100
Розділ II. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СТАТТІ	109
Українсько-руське літературне відродження в історичнім розвої українсько-руського народу	111
Як мене спроваджено до Львова (Лист до хв[альної] редакції "Діла") ---	117
Нова "пря" про українсько-руську книжну мову	123
Листи з-над Полтви:	129
<i>Лист перший</i>	129
<i>Лист другий</i>	142
<i>Лист третій</i>	161
Наукове товариство імені Шевченка	188
Улиця Шевченка у Львові	202
Друга руська артистична вистава у Львові	204
На порозі століття (Присвячено перемиській українсько-руській громаді) 208	
Лист проф. Грушевського до декана Твардовського	217
В справі музею при Науковім товаристві ім. Шевченка	220
Друга вистава образів Ів[ана] Труша	223
Олександр Кониський. 18(30)/VIII 1836–29/XI (11/XII) 1900 ---	227
В справі "Академічного дому"	234
250 літ	236

Що зробити з "Академічним фондом"?	241
Гуцульська вистава	244
Українсько-руські наукові курси	246
Безглузда національна політика Росії	256
Що ж далі? (В справі руських гімназій)	258
В справі руських шкіл і руського театру	262
Меморіал Петербурзької академії в справі свободи української мови в Росії	270
Не даймося!	274
Академічний дім	277
Українські кафедри	279
Ювілей Вол[одимира] Антоновича	281
До наших читачів в Галичині	282
З біжучої хвилі	284

Розділ III. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "З БІЖУЧОЇ ХВИЛІ. СТАТТІ

Й ЗАМІТКИ НА ТЕМИ ДНЯ 1905–1906 років"	289
[Передмова]	291
Українство і питання дня в Росії	293
Конституційне питання і українство в Росії	301
На руїнах	313
Дорогою віків	321
Перші кроки	323
"Самоотвержение малороссиян"	329
Польсько-українські мотиви	335
Новий кордон	344
У українських послів російської Думи	348
З Державної Думи. З вражінь і помічень	353
Дума і національне питання	359
Аграрне питання	364
Після Думи	369
Перша річниця російської конституції	373
Галичина і Україна	376

Розділ IV. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "ВИЗВОЛЕННЯ РОСІЇ

І УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ"	383
Передмова	385
Проти течії	389
"Наступного дня"	393
Рух політичної і суспільної української думки в XIX столітті	397
Єдність чи розпад [Росії]?	405
Національне питання й автономія	413
Про зрілість і незрілість	421

Наші вимоги	425
Фрази і факти	429
Рівною мірою	434
На злобу дня	436
Неймовірно	438
Ганебній пам'яті!..	441
Український П'ємонт	444
Питання дня (Аграрні перспективи)	448
Національні моменти в аграрному питанні	453
Кінець гетто!	456
Справа українських катедр і наші наукові потреби	458
Із польсько-українських стосунків Галичини (Кілька ілюстрацій до питання: автономія обласна чи національно-територіальна)	485
Розбурхане муравлисько	528
За український маслак (В справі Холмщини)	536
КОМЕНТАРІ	545
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	574
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	580

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 1

Серія "Суспільно-політичні твори (1894–1907)"

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення та редагування	<i>С.Іванова</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>І.Сімонової</i>
Коректори	<i>О.Тростянчин, Б.Павлів, Р.Гамада, М.Ломеха</i>

Здано на складання 19.04.2002. Підп. до друку 24.07.2002.
Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Асадему. Офс. друк.
Умовн. друк. арк. 47,73. Умовн. фарбовідб. 48,13. Обл.-вид. арк. 37,58.
Тираж 7000 прим. Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22.
Вид. № 37. Зам. 346-2

Державне спеціалізоване видавництво "Світ"
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua
e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапозитивів на
ВАТ "Львівська книжкова фабрика "Атлас"
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

- Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 — .
Т. 1: Серія "Суспільно-політичні твори (1894–1907)". — 2002. — 592 с.
ISBN 966-603-223-6; 966-603-224-4 (т.1).

Цим томом започатковується видання творів видатного історика і громадсько-політичного діяча Михайла Грушевського (1866–1934). У першому томі вміщено статті історіософського характеру, які визначали напрям і діяльність національно-визвольного руху наприкінці ХІХ—на початку ХХ ст., а також публіцистику вченого 1894–1907 років, що друкувалася переважно в журналі "Літературно-науковий вісник".

ISBN 966-603-223-6

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-224-4 (т. 1)